

УДК 378.016:811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-43>**Марина ШЕМУДА,***orcid.org/0000-0003-3692-2982*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

(Переяслав, Київська область, Україна) *shemuda_marina@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті йде мова про дистанційну форму навчання, що стає невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу у всіх освітніх закладах України, зокрема про специфіку вивчення граматики іноземної мови за таких умов. Автором виявлено та проаналізовано особливості навчання граматики іноземної мови під час дистанційного формату освітнього процесу. Автором зазначено різноманітні електронні інформаційні ресурси для вивчення та викладання граматики іноземної мови, платформами для проведення онлайн аудіо та відео- конференцій. У статті запропоновано п'яти-етапний процес, який можна використати у процесі навчання граматики іноземної мови під час дистанційного навчання. Перший етап полягає в представленні граматичного явища, використовуючи дистанційний формат для формування граматичних навичок. Другий етап – це організація дистанційної роботи щодо автоматизації граматичних навичок здобувачів, третій – використання інструментів віддаленої співпраці для відпрацювання засвоєних граматичних структур у мовленні. Четвертий етап має на меті закріплення граматичних вмінь та навичок шляхом проведення дистанційних письмових конференцій із здобувачами. На п'ятому етапі передбачається роздуми здобувачів щодо важливості граматичного явища. Виявлено, що навчання здобувачів граматиці є ефективним, якщо робота організована творчо, у контексті та використовуючи граматику в розповідях, іграх та інших цікавих заходах. Автор наголошує, що в описаній п'яти-етапній роботі з граматичною структурою бажано обдумати ті інструменти дистанційного навчання, які найкраще відповідають ресурсам, доступним для вас і ваших здобувачів. У статті також зазначається, що не зважаючи на те, що деякі конкретні тактики відрізнятимуться залежно від формату вашої інструкції (наприклад, асинхронна, синхронна, гібридна чи інша модальність), ці п'яти-етапні кроки допоможуть залучити здобувачів до високоякісного вивчення граматики іноземної мови під час дистанційного освітнього процесу. Зроблено висновок, що дотримання описаних етапів обов'язково допоможе створити привабливе, стимулююче та добре кероване навчальне середовище для здобувачів у процесі вивчення граматики іноземної мови під час дистанційного навчання.

Дотримання описаних етапів обов'язково допоможе створити привабливе, стимулююче та добре кероване навчальне середовище для здобувачів у процесі вивчення граматики.

Ключові слова: дистанційна освіта, граматика, граматичні вміння та навички, граматична структура, іноземна мова.

Maryna SHEMUDA,*orcid.org/0000-0003-3692-2982*

Ph.D. in Pedagogy,

Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation and Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) *shemuda_marina@ukr.net*

FEATURES OF LEARNING GRAMMAR OF A FOREIGN LANGUAGE DURING DISTANCE EDUCATION

The article is about distance learning, which is becoming an integral part of the modern educational process in all educational institutions of Ukraine, in particular about the specifics of studying the grammar of a foreign language under such conditions. The author has identified and analyzed the peculiarities of learning the grammar of a foreign language during the distance format of the educational process. The author mentions various electronic information resources for learning and teaching the grammar of a foreign language, platforms for conducting online audio and video conferences. The article proposes a five-stage process that can be used in the process of learning the grammar of a foreign language during distance learning. The first stage consists in the presentation of a grammatical phenomenon, using a distance format for the formation of grammatical skills. The second stage is the organization of remote work on the automation of grammar skills of learners, the third is the use of remote collaboration tools to practice learned grammatical

structures in speech. The fourth stage is aimed at consolidating grammatical skills and abilities by conducting remote written conferences with the applicants. At the fifth stage, the applicants are expected to reflect on the importance of the grammatical phenomenon. Teaching grammar learners has been found to be effective when the work is organized creatively, in context and using grammar in stories, games and other fun activities. The author emphasizes that in the described five-step work with the grammatical structure, it is desirable to consider those distance learning tools that best correspond to the resources available to you and your learners. The article also notes that while some specific tactics will vary depending on your instructional format (e.g., asynchronous, synchronous, hybrid, or other modality), these five steps will help engage learners in high-quality foreign language grammar learning during the distance educational process. It was concluded that following the described stages will definitely help to create an attractive, stimulating and well-managed learning environment for learners in the process of learning the grammar of a foreign language during distance learning.

Key words: distance education, grammar, grammatical skills and abilities, grammatical structure, foreign language.

Постановка проблеми. Дистанційна форма навчання стає невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу у всіх освітніх закладах України, яка визначається високим рівнем професіоналізму вчителя, змінюючи при цьому характер його діяльності. Дистанційна форма навчання вимагає від вчителів більшої підготовки: написання планів роботи для груп, постійного контролю кожного здобувача за виконанням письмових робіт із подальшою їхньою перевіркою. З боку здобувачів також відбувається інтенсивна робота, оскільки вони були відповідальні не тільки за роботу на заняттях із викладачем, але й за виконання письмових домашніх завдань.

Дистанційне навчання є передусім освітньою системою, засобом або процесом, самостійною формою освіти (разом з очною, заочною формами освіти); сукупність інформаційних технологій (Носков, Кальянов, 2002). Проте Європейська комісія визначає дистанційне (електронне) навчання як використання нових технологій мультимедіа й інтернету для підвищення якості навчання шляхом поліпшення доступу до ресурсів і сервісів, а також віддаленого обміну знаннями й спільної роботи (Луговий, Левшин, Бондаренко, 2011:15).

Аналіз досліджень: Проблемою дистанційної освіти займалися зарубіжні вчені: Віноградови О. та Л., Литвинова М., Gary A. Berg, Som Naidu, Alexandru Pop, Dana Viorceanu та вітчизняні практики: Зарецька-Котруце І., Косянчук І., Малюкова І., Миронови М. та Ю., Савчин І., Юрченко О. й інші. Дослідження у галузі навчання граматики під час дистанційного навчання здійснювали М. В. Коваль, В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко, Б. І. Шуневичта ін., але, незважаючи на багатовекторність підходів, специфіка навчання граматики іноземних мов за допомогою лише дистанційного формату роботи з усім комплексом системно ще не розглянута і вимагає детального вивчення.

Мета статті: виявити та проаналізувати особливості навчання граматики іноземної

мови під час дистанційного формату освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. У час дистанційного навчання занепокоєння вчителів щодо викладання граматики можна підсумувати двома реченнями: Викладати граматику стало важко. Тепер нам потрібно думати, як по-новому навчати дистанційно! Зазначені занепокоєння є цілком обґрунтовані. Граматику, безумовно, складно викладати ефективно, а ще складніше стало реалізувати це в дистанційній формі навчання.

Хоча конкретні методи представлення граматичних явищ та типи взаємодії відрізнятимуться під час дистанційного навчання, ми можемо припустити, що всі компоненти ефективного навчального процесу граматики іноземної мови можуть бути досягнуті і в дистанційній формі навчання. Сучасна вітчизняна й зарубіжна дистанційна освіта представлена різними електронними інформаційними ресурсами для вивчення та викладання іноземної мови, платформами для проведення онлайн аудіо та відео-конференцій: <https://kahoot.com/>; <https://quizlet.com/>; <https://www.ted.com/>; <https://edpuzzle.com/>; <https://hangouts.google.com/>; <https://products.office.com/uk-ua/microsoftteams/>; <https://moodle.org/>; <https://vedubox.com/>; <https://learn.ecenenglish.com/>; <https://learnenglish.britishcouncil.org/>; <https://oxfordlearn.com/>; <https://www.oxbridgeapplications.com> тощо. Заслужує на увагу платформа MyEnglishLab – англійський портал компанії Pearson Education Limited. Описані онлайн ресурси дають змогу викладати англійську мову на високому професійному рівні і вивчати її із задоволенням і користю – варто лише навчитися ними користуватися.

У цій статті нами запропоновано п'ятиетапний процес, який можна використати у процесі навчання граматики іноземної мови під час дистанційного навчання.

Крок перший: представлення граматичного явища, використовуючи дистанційний формат для формування граматичних навичок

Щоб допомогти здобувачам зрозуміти ключові аспекти граматичного явища та його важливість,

варто спробувати відео-пояснення, використовуючи доступну платформу дистанційного навчання. Незалежно від того, чи відбувається навчальний процес асинхронно чи синхронно, ці відео-пояснення дадуть можливість ознайомитися із ключовими особливостями граматичного явища, яке представляється, надати приклади, які допоможуть зрозуміти важливі особливості цього поняття.

Використання відео-пояснень дає можливість викласти самому чи продемонструвати вже готовий матеріал з Інтернету наочно, в образній, а тому й легко відтворюваній формі, що добре запам'ятовується здобувачам. Психологічні особливості впливу навчальних відео на здобувачів сприяють інтенсифікації навчального процесу і створюють сприятливі умови для формування їх комунікативної компетенції.

Використання відеозапису у процесі навчання граматики англійської мови дозволяє вчителю створювати на заняттях іншомовне мовленнєве оточення, інтенсифікувати навчальний процес, поєднуючи форму, організацію, темп занять і слухово-зоровий вплив на здобувачів з реальними можливостями сприймати та перероблювати інформацію; контролювати сприйняття та засвоєння відеоінформації, вносити відповідні корективи в процес навчання за допомогою відео; показувати відеоінформацію частинами, використовуючи можливість перемотки, прискорений хід, стоп-кадр тощо.

За комунікативного підходу використовуються найбільш комунікативно спрямовані способи презентації. Наприклад, історії-комікси або намальовані на дошці картинки, аудіо- або відеозаписи, флешкартки і реальні предмети, з якими можна розіграти сценку тощо.

Використання інших різних дистанційних засобів навчання (візуальних, аудіо- та аудіовізуальних засобів), таких як: онлайн-сайти для вивчення мови, словник, тезаурус тощо, можна вважати хорошим способом викладання граматики, оскільки воно включає реальні умови життя в класній кімнаті.

Різні веб-сайти пропонують різноманітні відеоролики (наприклад, просунутий рівень <https://www.brainpop.com>, <http://www.roadtogrammar.com> тощо), які можуть бути корисними, щоб впоратися з грамацією англійської мови. Перевагою ресурсу є легка подача матеріалу та пояснення носіїв мови. Слухова і зорова пам'ять – головні помічники в будь-якому тренуванні. Слухаючи англійську пісню або переглядаючи відео англійською, здобувачі звертають увагу на те, як гра-

матичні конструкції вживаються носіями мови. Можна застосувати наступні завдання: виписати кілька словосполучень з артиклями, прийменниками, періодично їх перечитувати. Поступово в пам'яті буде відкладатися правильний варіант використання тієї чи іншої конструкції.

Варто зазначити, що цікавий матеріал під час дистанційного опанування граматики є важливим. Так, використання біографій знаменитостей є чудовим способом вивчити та практикувати будь-який граматичний час (Shemuda, 2018: 210). Наприклад, відпрацьовуючи різницю між теперішнім доконаним і минулим простим часами, дізнайтеся про будь-яку знаменитість і поділіть фактами про її/його життя. Потім знайдіть біографічні дані про нього/її або напишіть їх самостійно, узагальнюючи поворотні моменти в житті знаменитості. Прочитайте біографію здобувачам і вкажіть приклади, які чітко ілюструють різницю у використанні двох часів. Фотографії знаменитостей можна використовувати при навчанні здобувачів такої граматичній темі, як ступені порівняння прикметників. Дістаньте фотографії знаменитостей із розважальних журналів, щоб використовувати їх у викладанні порівняльних і найвищих ступенів: «Кейті Холмс вища за Кайлі Міноуг»; «Девід Бекхем талановитіший за Рікі Мартіна»; або з порівняльними прислівниками: «Шакіра теж танцює краще, ніж Рікі» тощо.

Нестандартні методи навчання в процесі дистанційного формату навчання англійській граматиці можуть допомогти розважитися завдяки своїй ефективності: вивчення граматики у віршах, римовані формулювання легко запам'ятовуються. Використання поезії допомагає досліджувати якість слів, включаючи силу метафоричної мови та тонкість і складність значення. Неправильні дієслова англійської мови можна вивчити за кумедними авторськими віршиками, це не лише просто, а й весело! Щоб зосередитися на образах, можна запропонувати різні альтернативні форми дослідження (наприклад, фоторепортаж замість офіційної дослідницької роботи).

Крок другий: організація дистанційної роботи щодо автоматизації граматичних навичок здобувачів

Після того, як ви поділитесь із здобувачами інформацією про ключові особливості граматичного поняття, наступним кроком буде використання дистанційної платформи для тренування здобувачами утворення та вживання граматичних понять, що вивчаються. Цю роботу можна організувати на різноманітних платформах у прямому ефірі або створити записане відео на комп'ютері

чи телефоні та надіслати запис здобувачам. Незалежно від формату, який ви використовуєте, цей крок є чудовим способом допомогти здобувачам зрозуміти, як автори використовують граматичні поняття автентичним і цілеспрямованим способом. Цей етап можна поділити на два рівні – контрольовану та вільну практику. Здобувачі, які вже засвоїли новий матеріал усно, поступово переходять до письмового відпрацювання. Серед багатьох видів діяльності виділяють ефективними для використання у дистанційному форматі є такі вправи як:

- відтворення речень або звуків, разом або індивідуально;
- заміна слова або речення в парах;
- встановлення відповідності речень;
- вправи на заповнення пропусків;
- робота в парах, де один ставить запитання, а інший відповідає на них.

Лінгвістичні здібності характеризуються: «здатністю до прискорених процесів мислення іноземною мовою, креативністю у виборі способів спілкування іноземною мовою, стійкою мотивацією до вивчення іноземної мови та можливістю використання отриманих знань у нових контекстах» (Elbro, 1996: 455).

Ось чому навчання здобувачів граматиці є ефективним, якщо робота організована творчо, у контексті та використовуючи граматику в розповідях, іграх та інших цікавих заходах. Таким чином здобувачі знайомляться з різними граматичними структурами, дізнаються про їх використання та водночас розважаться, роблячи це. Бачити граматику спочатку в контексті під час виконання будь-якої діяльності або просто часто чути контекст, у якому вона використовується – дозволяє мозку працювати, щоб інтуїтувати значення, перш ніж отримати його офіційне пояснення. Це розвиває розуміння, яке ґрунтується на контексті, а також розвиває в здобувачів навички критичного мислення та розуміння.

Наприклад, презентувати тему умовних речень можна, написавши на дошці тему з наступними прикладами: «Якщо ми не познайомимося з ним, я розчаруюся». З іншого боку, таку тему можна розпочати, написавши кілька речень, щоб здобувачі спробували їх продовжити: «Якщо Тарас отримає гарні бали цього семестру, він...», «Якщо я погано вивчу граматику, я...». Обов'язково знайдеться хтось, хто підхопить ідею, навіть якщо вони ніколи не чули такої структури речень. Інші здобувачі, почувши деякі відповіді, також швидко зрозуміють ідею.

Здобувачам можна дати завдання визначити граматику в контексті, знайшовши приклади будь-

якої граматичної структури, що вивчається, з їхніх улюблених романів, коміксів або статей з улюблених журналів, сайтів чи блогів. Наприклад, якщо вивчається будь-який час дієслова, то можна дати завдання підкреслити дієслова в абзаці, змінити час дієслова в уривку, звертаючи увагу на правильне відмінюванням дієслів.

Крок третій: використання інструментів віддаленої співпраці для відпрацювання засвоєних граматичних структур у мовленні

На цьому етапі навчального процесу здобувачі працюють разом, використовуючи інструменти віддаленої співпраці, щоб проаналізувати важливість фокусної стратегії для ефективної комунікації з використанням вивчених граматичних структур.

Грамматичні конструкції можуть засвоюватися шляхом ігор, що дозволяє забезпечити мимовільність запам'ятовування лексики граматики та велику варіативність діяльності. Якщо є завдання прочитати текст і заповнити пропуски правильними варіантами, то додатковими вправами можуть стати наступні: придумати синоніми до дієслів у тексті, замінити фразові дієслова з тексту на їх більш формальні еквіваленти, виділити в тексті метафори та пояснити, що вони означають, тощо.

Наприклад, можна поділити клас на групи та надіслати кожній з них текст, який містить граматичні структури, що вивчаються. Після чого здобувачі зустрічаються через Zoom/Google Meet/Microsoft Teams для того, щоб обговорити тексти, які вони проаналізували, і важливість вживання граматичних явищ у цих текстах. Якщо будь-яка платформа дистанційного навчання недоступна, здобувачі також можуть виконувати цю діяльність, використовуючи Google Docs, щоб поділитися знайденими прикладами та своїми думками щодо важливості цього граматичного явища.

На даному етапі роботи з граматичним явищем є дуже перспективним, на наш погляд, виконання вправ на аудіювання у вигляді домашнього завдання. Це дає здобувачам достатньо часу, щоб прослуховувати потрібну інформацію стільки разів, скільки було потрібно для повного її розуміння і засвоєння. Другим кроком може бути запис тексту мовою, що вивчається, та його письмовий переклад рідною мовою з використанням граматичних конструкцій, що вивчаються. У такий спосіб змінюється алгоритм виконання завдань на аудіювання.

Для мобільних пристроїв створено велику кількість додатків, які допомагають вивчати граматику англійської мови. Наприклад, програма

Learn English Grammar для Android або iOS допомагає відпрацювати граматику і перевірити знання, не вимагаючи доступу до Інтернету. Корисним завданням є запис власного голосу в додаток або програму для перегляду фільмів, оскільки ці записи та перегляд аудіозапису дозволяють кожному показати, наскільки добре їхня граMATика вимовлена та представлена.

Вчителі відіграють центральну роль у створенні доброї емоційної атмосфери та справжнього навчального середовища (Arnold & Fonseca, 2007). Тому для здобувачів також необхідно створити відповідне середовище для стимулювання та задоволення пізнавальних, фізичних, емоційних і соціальних потреб у навчальному процесі. Вчителі повинні зробити все можливе, щоб учні позбулися психологічних затисків: деякі з них настільки бояться помилок, що намагаються використовувати лише елементарні речення, уникати складних конструкцій тощо. Під час навчання граматики рекомендується уникати концентрації уваги на виправленні граматичних помилок, які можуть заплутати або спантеличити оратора.

Крок четвертий: закріплення граматичних вмінь та навичок шляхом проведення дистанційних письмових конференцій із здобувачами

Для закріплення граматичних вмінь та навичок шляхом проведення дистанційних письмових конференцій із здобувачами рекомендується робота над будь-яким твором, який вивчається чи обговорюється, аналізуючи при цьому увагу на граматичні явища. Здобувачам можна дати завдання пройти уроки письма у відомих авторів. Все просто: ви обираєте цікаву книгу англійською і починаєте її переписувати. Урок досить одноманітний, але можна не тільки побачити граматичні конструкції, а й використати їх на практиці в писемному мовленні. Іншими можливими завданнями є: обговорення подій новин англійською мовою, англієць відвідує школу, місцевого англійця можна запросити до класу, щоб виступити з промовою, зустріч з батьками-англійцями в школі тощо.

Наприклад, зосереджуючись на прийменникових фразах, можна захопити здобувачів подумати про те, як вони можуть використовувати це граматичне явище, коли вони хочуть додати деталей до своїх робіт. Запропоновану тему, яка вивчалася, здобувачі можуть доповнити ідентичним матеріалом з інтернету, але більш кольоровим та інформативним, що, зі свого боку, сприяє швидкому засвоєнню нових лексичних одиниць та граматичних структур, їхньому вільному володінню та вживанню в мовленні. Навчальний процес при

цьому буде нестандартний та цікавий характер: усі здобувачі почуватимуться розкуто, більш активно працюватимуть, швидше і з великим бажанням долучаться до спілкування іноземною мовою.

Можливим способом діяльності є проведення з дистанційних письмових конференцій один на один. Хоча вони матимуть інші форми, ніж в особистому, несоціально дистанційованому класі, все одно можна використовувати письмові конференції в дистанційному навчанні. Однією з ефективних тактик проведення дистанційних письмових конференцій зі здобувачами є розміщення кожного з них у окремій кімнаті Zoom під час самостійного написання. Потім, щоб поспілкуватися із здобувачем, він приєднується до його окремої кімнати для сеансів і проводиться із ним конференція один на один щодо роботи, яку він пише. Ще один спосіб провести віддалену конференцію — це використовувати Документи Google для письмового обміну, у якому ставиться запитання про їхню роботу, визначаються конкретні сильні сторони та звертається увага на конкретні пропозиції щодо покращення.

Крок п'ятий: роздуми здобувачів щодо важливості граматичного явища

У кінці опанування граматичним явищем здобувачам пропонується подумати про його важливість та поділитися своїми ідеями за допомогою інструментів віддаленої співпраці. Щоб спонукати здобувачів до взаємодії, можна використовувати обговорення, ставлячи їм запитання на зразок «Як використання цього граматичного явища підвищило ефективність вашої роботи/рівень висловлювання?» і «Чи був би, на вашу думку, текст іншим, якби ви не використовували це явище?» Існують різні способи, якими здобувачі можуть поділитися цими роздумами, використовуючи функції дистанційного навчання. Одна з особливо ефективних практик полягає у використанні спільного документу Google, щоб поділитися своїми відповідями та прочитати думки один одного. Крім того, здобувачі також можуть ділитися своїми відповідями в кімнатах для сеансів на будь-якій освітній платформі з невеликими групами. Після цього бажано можуть поділитися своїми ідеями з рештою здобувачів.

Висновки. Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що в описаній п'яти-етапній роботі з граматичною структурою бажано обдумати ті інструменти дистанційного навчання, які найкраще відповідають ресурсам, доступним для вас і ваших здобувачів. Хоча деякі конкретні тактики відрізнятимуться залежно від формату вашої інструкції (наприклад, асинхронна, синхронна,

гібридна чи інша модальність), ці навчальні кроки допоможуть залучити здобувачів до високоякісного вивчення граматики іноземної мови під час дистанційного освітнього процесу. Дотримання описаних етапів обов'язково допоможе ство-

рити привабливе, стимулююче та добре кероване навчальне середовище для здобувачів у процесі вивчення граматики.

<https://www.routledge.com/blog/article/grammar-instruction-in-the-time-of-remote-learning>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Носков А. В., Кальянов А. В. Інноваційні технології у гуманітарному вузі. Донецьк : Лебідь, 2002. 288 с.
2. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / В. І. Луговий, М. М. Левшин, О. Ф. Бондаренко та ін.; Нац. акад. пед. наук України, ін-т вищ. освіти. Київ : Педагогічна думка, 2011. 260 с.
3. Arnold, J., & Fonseca, C. Affect in teacher talk. In: Tomlinson, B. (Ed.), *Language Acquisition and Development*. London : Continuum, 2007. P. 107–121.
4. Elbro, C. (1996). Early linguistic abilities and reading development: A review and a hypothesis. *Reading and Writing : An Interdisciplinary Journal*, 1996. Issue 8, 453–485. <https://doi.org/10.1007/bf00577023>
5. Shemuda M. Strategies for teaching gifted students English grammar. *Новітня освіта: наук.журнал*. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. Вип. 9. С. 107–114. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.109786>

REFERENCES

1. Noskov A. V., Kalianov A. V. *Innovatsiini tekhnolohii u humanitarnomu vuzi* [Innovative technologies in a humanities university]. Donetsk : Lebid, 2002. 288 s. [in Ukrainian].
2. *Psykhologo-pedahohichni zasady proektuvannia innovatsiinykh tekhnolohii vykladannia u vyshchii shkoli : monohrafiia* [Psychological and pedagogical principles of designing innovative teaching technologies in higher education] / V. I. Luhovyi, M. M. Levshyn, O. F. Bondarenko ta in.; Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, in-t vyshch. osvity. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2011. 260 s. [in Ukrainian].
3. Arnold, J., & Fonseca, C. Affect in teacher talk. In: Tomlinson, B. (Ed.), *Language Acquisition and Development*. London : Continuum, 2007. P. 107–121
4. Elbro, C. Early linguistic abilities and reading development: A review and a hypothesis. *Reading and Writing : An Interdisciplinary Journal*, 1996. Issue 8, 453–485. <https://doi.org/10.1007/bf00577023>
5. Shemuda, M. Strategies for teaching gifted students English grammar. *Novitnia osvita : nauk. zhurnal*. Kyiv : KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vyd-vo «Politekhnik», 2018. Vyp. 9. S. 107–114. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.109786>